

Sami Al-Daghistani. *Islam in ljubezen. Pričevanja o arabsko-islamski intelektualni zgodovini*. Knjižna zbirka Koda. Ljubljana: Beletrina, 2023. 172 str. ISBN 978-961-298-016-0.

Knjiga ima poleg uvoda, slovarja arabskih in islamskih izrazov ter pregleda literature osem poglavij; berejo se kot eseji, ki so bili predhodno že objavljeni v različnih publikacijah. Zdi se, kot da je besedilo avtorjev osebni dnevnik razmišljanj, zapisanih v različnih krajih bivanja oz. doktorskega raziskovanja: Ljubljana, Sarajevo, Kairo, Leiden, Rabat, Montreal, New York in Oslo. Avtor piše v prvi osebi ednine in pogosto navaja osebna doživetja ob svojem bivanju v omenjenih mestih, hkrati pa opisuje ideje profesorjev, ki jih je tam srečal. Posamezna poglavja se osredotočajo na izbrane tematike – brez sistematičnega razvoja vsebine, saj tudi avtor v uvodu pravi, da »so to drobci osebnega življenja, ki so nepretrgano povezani z eksistencialnimi vprašanji in akademskim udejstvovanjem« (13). Od drugega do zadnjega poglavja knjiga fragmentarno predstavlja še islamsko zgodovino, verski nauk in težave, s katerimi se muslimani srečujejo predvsem kot priseljenci v zahodnem krščanskem svetu.

Delo ni znanstvena monografija – avtor namreč ne uporablja znanstvenega aparata –, lahko pa ga opredelimo kot strokovno literaturo. Avtor namreč omenja več mislecev in njihovih del. Na koncu knjige najdemo seznam biblio-

grafije, toda zaradi odsotnosti znanstvenega aparata trditev, ki jih najdemo v besedilu, z njim ni mogoče preverjati. Treba pa je priznati, da lahko bralec iz avtorjeve »osebne pripovedi« izlušči marsikatero izvirno misel.

Ko bralec pride do zadnjih strani knjige, se mu nehote zastavi vprašanje, zakaj je avtor knjigo naslovil *Islam in ljubezen*. Naslov namreč bralca pritegne, a hitro ugotovi, da na nekaj več kot 150 straneh o islamskem pojmovanju ljubezni ni napisano skoraj nič. Samo v prvem poglavju, ki ga je Al-Daghistani napisal v Ljubljani – ki je ljubezen, kakor pravi avtor sam (13) –, najdemo razmišljanje o ljubezni; toda tudi to razmišljanje ima z islamom bolj malo povezave. Misleci, ki jih v tem poglavju navaja, spadajo v grško filozofijo ali evropsko-krščanski kontekst. Omenja namreč Demokrita, Platona, Ericha Fromma, Goetheja, Sartra, Denisa de Rougemonta, Tineta Hribarja – in celo hollywoodske ljubezenske filme. Opredelitev ljubezni, ki jo najdemo v prvi vrstici poglavja, nam razodeva, na kakšnem nivoju je avtorjevo razmišljanje. Al-Daghistani namreč pravi: »Vemo, da je ljubezen duševno-čustveni izraz človeka, ki deluje po načelu izliva čustev in v obliki afektov.« (23) V nadaljevanju sicer, navezujoč se na Ericha Fromma, potrjuje, da se je ljubezni treba naučiti – kar predpostavlja »skrb, spoštovanje, vrednoto in pazljivost v dolgotrajnem in bolj življenjskem smislu« (24). A vsa njegova

analiza tematike se osredotoča na čustva med dvema osebama – povezava med islamom in ljubeznijo pa iz njegovega pisanja ni razvidna. Govori o romantični, usodni, platonski, telesni ipd. ljubezni. Ker je ljubezen mnogo več kot zgolj čustvo – ker je predvsem razumska odločitev za ohranjanje odnosa z drugim –, je Daghistanijevo pisanje le njegovo osebno razmišljanje in ne sistematična, objektivna obravnava tematike. Problematična je še Daghistanijeva vključitev krščanske opredelitve (Božje) ljubezni (27) v ta kontekst. Najprej izkazuje nepoznavanje krščanske dogmatike, ko pravi, da je Bog kristjanov »prevzel človekovo podobo in nepopolnost in s tem tudi človekovo grešnost« (27). Jezus Kristus namreč ni imel greha (Heb 4,15). Prav tako ni jasno, kaj želi povedati, ko pravi, »da je krščanska ljubezen usmerjena v sedanost, ne v neskončnost kakor eros« (27). Upamo si namreč trditi ravno nasprotno. Krščanska ljubezen je usmerjena v neskončnost in neminljivost – kakor beremo pri apostolu Pavlu, da »ljubezen nikoli ne mine« (1 Kor 13,8) –, eros pa je ujet v sedanji trenutek in minljivost. Vsekakor pa v krščanskem kontekstu bistvo ljubezni do Boga ni »pokorščina Bogu« (27), temveč je evangelijska ljubezen do Boga prvenstveno ljubezen do slehernega človeka, kar nam zelo jasno predstavlja 25. poglavje Matejevega evangelija. Ko smo že pri izrazu »pokorščina Bogu«, ta bolj kot krščansko izraža islamsko opredelitev vere v Boga. Avtor evangelijsko pojmovanje ljubezni v svoj kontekst razmišljanja sicer želi vključiti dobronamerno, a se izraža zelo nerodno. Pravilno ugotavlja, da evangelijska ljubezen vodi do preobrazbe človeške ljubezni – in v tej smeri bi bilo razmišljanje o ljubezni ko-

ristno nadaljevati. A namesto tega Daghistani postavlja tezo, da je eros strastna ljubezen, ki da je zahod ni poznal, dokler ni prišla z Vzhoda (in jo je Zahod od njega prevzel). To sicer ni jasno razloženo – da bi bralec lahko razumel, kako je strastna ljubezen v nekem trenutku zgodovine z Vzhoda prišla na Zahod. Morda je to treba razumeti v smislu, da so v nekem trenutku literati v svojih pesnitvah in romanih začeli poveljevat strastno ljubezen – medtem ko je strastna ljubezen med ljudmi tudi na zahodu zagotovo obstajala že od začetka človeštva. Kakorkoli že, po slavospevu strastni ljubezni (29–30), ki jo danes »ponujajo‘ zahodna industrija in mediji in jo je Zahod sprejel kot »odgovor na krščanstvo« (31), kakor pravi avtor, so v zaključku prvega poglavja izpostavljeni arabski mistiki oz. sufiji, ki naj bi vplivali na evropsko (trubadursko) poveljevanje čutne ljubezni – skratka, avtor trdi, da je Evropa strastno ljubezen prevzela od islamskega sveta. To je vse, kar v knjigi *Islam in ljubezen* o povezavi med ljubeznijo in islamom izveemo: v naslednjih poglavjih avtor o tej temi ne piše več. V Sarajevu se je avtor osredotočil na študij Korana, načela Božje enotnosti in misel Ibn Halduna; v drugem poglavju razmišlja tudi o balkanskem islamu. V tretjem poglavju Daghistani opisuje svoje izpopolnjevanje arabskega jezika v Kairu, kjer je bil priča demonstracijam, kar ga je spodbudilo k razmišljanju o revoluciji ter o povezavi med islamom (religijo) in politiko. V četrtem poglavju se nato seznanimo z avtorjevim začetkom doktorskega študija v Leidnu na Nizozemskem, kjer md. proučuje islamsko poezijo in razmišlja o estetiki. V petem poglavju avtor piše o jeziku Korana. Proučevanje islamskega

prava v Montrealu je tema šestega poglavja. Ko se Sami Al-Daghistani leta 2015 naseli v New Yorku, se sooči z »Meko kapitalizma« (113) – in v sedmem poglavju razmišlja o ekonomiji. V zadnjem poglavju pa lahko preberemo, kako ga je glavno mesto Norveške spodbudilo k razpravi o zakrivanju žensk. Popolnoma odprto ostaja torej vprašanje, zakaj naslov knjige povezuje islam in ljubezen. Vsekakor pa tudi prvo poglavje še zdaleč ni neka sistematična razprava o ljubezni, temveč prej pesniško izlivanje različnih misli o ljubezni na papir.

Od drugega do osmega poglavja Al-Daghistani opisuje islamsko zgodovino in islamski nauk, predvsem pa konfrontacijo islamske z zahodno krščansko kulturo. Avtor o islamu govori samo lepo in tudi arabski jezik ocenjuje kot nekaj posebnega (79–81). Nič ne zamerimo, toda bralec dobi občutek, da je ta njegova predstavitev preveč subjektivna oz. da v pripovedovanje spušča preveč osebnih čustev – v smislu »moj islam je najboljši, čist in brez napak«. Ko denimo omenja teroristična dejanja muslimanov, bralcu razlaga, da islam in šeriat s tem nasiljem nimata povezave: »Ti napadi na nedolžne civiliste so se zgodili v imenu politike oz. kot odgovor na vojaško posredovanje zahodnih sil v islamskem svetu.« (105) Podobno avtor o svoji religiji piše samo najlepše, ko zavrača očitke, da je islamska kultura poniževalna do žensk (137). Islam torej predstavlja kot idealno ureditev – in se čuti prizadet, ker da ga zahod ne mara (38). Pričakovali bi vendarle bolj objektivno držo oz. kritično distanco do islama. Po drugi strani pa bi pričakovali tudi avtorjev uvid, da je muslimanov, ki so zbežali in še bežijo iz »fenomena islamske kulture, civilizacije, načina življenja

in religije« (38) na krščanski zahod, na milijone. Ne selijo se zgolj iz ekonomskih ali okoljskih razlogov – želijo si svobode, demokracije ... Mnogo beguncev v Evropi namreč zaprosi za krst in se oklene Evangelija. To pa pomeni, da islamska družba danes ni povsem idealna. Ob vseh očitkih islamofobije bi morali muslimani vsekakor priznati, da so v zahodnem svetu pravzaprav zelo lepo sprejeti. Lahko postavljajo džamije, lahko ohranjajo in prakticirajo svojo vero. To jim omogoča prav načelo svobode veroizpovedi in krščanska kultura sprejemanja drugačnosti. Nobenemu terorističnemu napadu tudi ni sledilo povračilo evropskim muslimanom. Duhovnik in verniki v francoskih cerkvah zagotovo niso bili kruto ubiti v imenu politike, pa ni bilo nobenega maščevanja. Po drugi strani je res, da je liberalistični zahod prežet z antireligijsko miselnostjo. Večina izrazov protimuslimanskega razpoloženja je tako posledica ateističnega in protireligijskega razpoloženja. A evropski kristjani so na udaru antireligijskih kritik mnogo bolj kot muslimani.

Treba je omeniti tudi problematiko islamskega izrazoslovja v slovenščini. Pred nekaj leti smo se odločili, da islamsko izrazoslovje v slovenščini uskladimo. V drugi številki revije *Edinost in dialog* (letnik 2021) smo kot rezultat tega v članku »Islamski viri ter navajanje Korana in hadisov v slovenskem jeziku« objavili dogovor med Teološko fakulteto in prof. Nedžadom Grabusom o načinu navajanja Korana v slovenskih akademskih delih. Le malo avtorjev ta dogovor upošteva. Sami Al-Daghistani pa vzpostavlja nove oblike tudi za nekatere druge islamske izraze. Na primer za verz v Koranu se v slovenščini uporablja izraz ‚ajet‘ – Daghistani povsod piše ‚aj‘. ‚Alah‘ medtem piše

z enim l in ,Kaba` z enim a. Profesor Grabus je še predlagal, naj govorimo in pišemo o mekanskem in ne meškem (76) obdobju Mohamedovega življenja. Knjiga *Islam in ljubezen* uporablja drugo obliko. Za Božje razodetje medtem Al-Daghistani pogosto uporablja kar hrvaško besedo ,objava'. Včasih je zapisana z veliko začetnico (38), včasih z malo (41). Ker na nekaterih mestih najdemo tudi besedo ,razodetje', ni jasno, kaj želi avtor povedati, ko uporablja besedo ,objava' oz. kakšen pomen ima pri tej besedi velika začetnica – morda gre zgolj za nedoslednost v izrazoslovju. Vemo, da želi Islamska skupnost v slovenščino v okviru islamske terminologije vpeljati nove besede. Tako smo v ljubljanskem islamskem centru pred leti na primer slišali, da muslimani v slovenščini ne bodo uporabljali besede ,angel', temveč ,melek'. Opažamo podobno tendenco, kot smo ji bili

priča v bosanščini, v besednjak katere so muslimani vnesli veliko turcizmov in arabizmov. Toda glede tega v knjigi *Islam in ljubezen* skladnosti z usmeritvami Islamske skupnosti ravno ni.

Knjiga je zanimivo čtivo, s katerim se bralec lahko nekoliko poglobi v osebnost in razmišljanje Samija Al-Daghistani. Njegovo razmišljanje kaže tudi na to, kolikšnega pomena je srečevanje islamskih avtorjev z zahodnimi misleci – in kako se lahko znotraj islamske literature prepletajo vplivi različnih kultur. Tovrstno srečevanje trenutno poteka le v mislih posameznikov. Po vsej verjetnosti bo miselna izhodišča Samija Al-Daghistani prevzela tudi islamska skupnost v Sloveniji. Za to pa je najprej potrebno poenotenje islamskega izrazoslovja v slovenskem jeziku.

Mari Jože Osredkar

Ivan Platovnjak. *Preobrazba bolečine – Skupaj na poti žalovanja*. Ljubljana: Založba Dravljje, 2024. 160 str. ISBN 978-961-6748-68-1.

Avtor knjige dr. Ivan Platovnjak, jezuit in profesor duhovnosti na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, je napisal knjigo z naslovom *Preobrazba bolečine – Skupaj na poti žalovanja*. Gledano z duhovnega, pastoralnega, psihološkega in sociološkega vidika gre za pomembno delo, ki se osredotoča na zelo občutljivo področje našega življenja.

Knjiga vsebuje tri močne prvine. Prva je osebna, zato bralca tudi najbolj nagovarja. Avtor izhaja iz osebne izkušnje žalovanja (ob smrti brata) in osebnega

pričevanja. Druga vključuje avtorjevo pastoralno-duhovno delo na področju spremljanja žalujočih, znotraj katerega je prisluhnil mnogim življenjskim zgodbam – pa ne le poslušal, temveč tudi slišal. Empatično spremljanje pomeni, da zgodbe žalujočih na neki način postajajo tudi del avtorjevega življenja. Tretja – prav tako pomembna – prvina knjige pa je njena strokovnost. Avtor se je namreč ob pastoralno-duhovnem delu na področju žalovanja tudi sam strokovno izobraževal in raziskoval. Tako je rasel na osebni in strokovni ravni.

Vsebina je razdeljena na tri dele. Prvi govori o bolečini žalujočih. Vedno izhaja iz človeka, iz žalujočega, kar pomeni, da se vsak, ki to knjigo vzame v roke,